

I/ Úvod

Tato práce se zabývá fascinujícím pozdně starověkým mystickým textem, který vznikl v talmudickém období v židovském prostředí v oblasti Blízkého východu. Text je moderními badateli nazýván *Ma'ase merkava*, ve starověku však takto označován nebyl. Jeho původní název – existoval-li nějaký – neznáme. Stejně tak neznáme bližší okolnosti, čas a místo jeho vzniku.

Text se zachoval pouze v opisech v několika středověkých rukopisech. Je třeba podotknout, že nenajdeme ani dvě zcela totožné verze. Liší se jednak délkou, protože některé pasáže jsou v určitých verzích vypuštěny, naopak do některých verzí jsou určité pasáže přidány, a jednak větší či menší varianty najdeme i v obsahu jednotlivých částí. Je zřejmé, že se již od počátku jednalo o slepenec z více kratších celků, možná dodatečně pospojovaných vyprávěcí složkou.

Rukopisná verze, zvolená pro tuto práci, se skládá ze tří částí, které se od sebe liší obsahově i jazykově. První část se zabývá mystickým výstupem² tří známých rabínů³ sedmi nebeskými paláci k Božímu trůnu. Text poměrně podrobně popisuje jednotlivé nebeské sféry a nebeské bytosti, které je obývají. Vrcholem mystické vize je vidění Boha na trůnu.

² V některých hejchalotických textech je místo termínu „výstup“ uveden termín „sestup“. Je tomu tak např. v Hejchalot rabati. K problematice se blíže vyjadřuje např. Scholem, Gershom Gerhard: *Major Trends in Jewish Mysticism*, Schocken Publishing House, Jerusalem 1941, 46–47 a 87. Viz také pozn. 9.

³ Hlavními aktéry jsou tři rabíni – rabi Jišmael, který zde vystupuje v roli žáka, a rabi Akiva a rabi Nechunja, kteří vystupují v roli jeho učitelů. Podrobněji o nich v části 4.

Ve druhé části je uvedeno, jak přivolávat andělské bytosti, které člověku umožní naučit se zpaměti Tóru, jež představuje ústřední bod židovského náboženství. Její znalost měla (a dosud má) pro židovského učence naprosto zásadní význam, přestože dnes už není běžné učit se ji zpaměti. Jazyk této části je komplikovanější než v části předchozí, především proto, že zde najdeme velké množství tzv. *nesmyslných slov* – tj. slov, jejichž význam není na první pohled patrný (viz pozn. 246). Dále se zde dovíme různá jména andělů a tzv. pečetě, což jsou hesla, která se používala jako ochrana při nebeském výstupu. To všechno představuje silný magický prvek.

Na začátku třetí části najdeme dlouhý výčet andělských jmen bytostí nacházejících se v jednotlivých palácích, většinou ve formě výše zmíněných tzv. *nesmyslných slov*. Většina třetí části obsahuje komunikaci jednoho z rabínů s Andělem přítomnosti.⁴ Druhou a třetí část spojuje společný důraz na andělské bytosti a velké množství *nesmyslných slov*. Téma mystického výstupu je zde zcela okrajové.

Protože tato práce si klade za cíl analyzovat téma nebeského výstupu v textu *Ma'ase merkava*, zabývá se pouze první částí textu. Druhá a třetí část je zmíněna pouze tam, kde je třeba objasnit nějaký aspekt textu jako celku. Součástí práce je překlad první části textu z rukopisné verze O1531.

Text *Ma'ase merkava* patří mezi několik málo textů, u nichž není pochybnost, že k žánru hejchalotické literatury skutečně náleží. Lze ho tedy označit za typický hejchalotický text. Jeho jazykem je hebrejščina s příměsí aramejštiny, pouze v rukopisné verzi N8128 s celými aramejskými pasážemi.

Z dostupných rukopisných verzí jsem zvolila rukopis O1531, protože je považován za jeden z nejstarších, a tedy snad nejpůvodnějších, což je podpořeno i faktem, že neobsahuje aramejské pasáže, které byly nadevší pochybnost k textu přidány později. V překladu přihlížím

⁴ O angelologii viz níže v kapitole 6. Anděl přítomnosti je v jiných textech uveden jako „Anděl Jeho přítomnosti“, tj. přítomnosti Boží.

i k dalším rukopisným verzím, a to především na místech, jejichž význam je nejasný a kde se domnívám, že text obsahuje haplografie či interpolace, tzn. že byl v průběhu opisování pozměněn, ať již záměrně či chybou opisovače. V takových případech může porovnání s dalšími rukopisnými verzemi osvětlit původní význam slova či výrazu.

Téma mystického výstupu považuji za nesmírně zajímavé a významné nejen v úzkém kontextu hejchalotické literatury. Tento žánr nevznikl odděleně od okolního prostředí, ale naopak k jeho vzniku přispělo celé kulturní klima blízkovýchodní oblasti v období pozdního starověku, kde se mísily dohromady nejrůznější kulturní a náboženské vlivy – novoplatónská filozofie, rodící se rabínský judaismus, starší kněžské a prorocké židovské tradice, starověká gnóze, egyptské a perské vlivy, starověké magické tradice apod. Mnohé z těchto vlivů lze vysledovat i ve zkoumaném textu, ať již ve vrstvě obsahové či jazykové. Domnívám se proto, že tato práce by mohla být zajímavá nejen pro úzký okruh judaistů, ale i odborníků z příbuzných oborů, zabývajících se problematikou starověkého Blízkého východu, případně také pro zájemce o starověkou židovskou mystiku z řad laiků.

2/ Nástin problematiky hejchalotické literatury⁵

Židovská mystika vznikala již ve starověku. Její počátky nelze vystopovat. Nejstarší mystické texty najdeme už v bibli u proroků Ezechiela, Izajáše a Daniela. Na ně pak navazují různé texty z pobiblické doby. Dělí se do dvou typů – *ma'ase merkava*⁶ a *ma'ase berešit*. Toto dělení najdeme již v mišně (Chag 11.2).

Ma'ase merkava je mystické učení, zaznamenávající mystické cesty na nebesa, při nichž mystik putuje nebeskými paláci nebo jednotlivými nebesy až k Božímu trůnu, který je označován slovem merkava (vůz). Záznamy z těchto mystických cest se zachovaly v tzv. hejchalotické literatuře, do níž patří i text, který je tématem této práce. Vrcholem mystické cesty je vize Boha na trůnu. Není zcela zřejmé, zda se v mystickém směru *ma'ase merkava* mystik sjednocuje s božstvím, jako je tomu např. v gnosi či mnoha jiných mystických směrech.

Ma'ase berešit je učení, které se zabývá úvahami o vzniku světa, o pořadí, v němž Bůh stvořil jednotlivé součásti světa i o jejich vzájemném vztahu. Patří sem i úvahy o prvotním člověku (Adam kadmon). Základním a nejznámějším dílem tohoto směru je *Sefer jecira* (*Knihy tvoření*), která snad vznikla přibližně ve stejné době jako hejchalotické texty.⁷ Z tohoto směru (a tohoto díla) vychází

⁵ Základem této pasáže je úvodní část mé nepublikované studie *Božství v hejchalotické literatuře v komparaci s tradičním pojetím v rabinském judaismu*, 2010.

⁶ Píši „*ma'ase merkava*“ s malým počátečním písmenem, pokud se jedná o název mystického směru, s velkým, pokud jde o konkrétní text stejného jména (který je předmětem této práce).

⁷ V díle Kaplan, Aryeh: *Sefer Jecira*, Volvox Globator, Praha 1998, 18–26, najdeme seznam datací *Sefer Jeciry* podle jednotlivých autorů. Tyto datace sahají

pozdější kabala. Již zde najdeme základ učení o sefirách (netělesných duchovních idejích, které prýští z Boha) i o významu dvaadvaceti písmen hebrejské abecedy, s jejichž pomocí Bůh stvořil svět.

Oba tyto směry však nebyly striktně oddělené. V talmudu najdeme zmínky o tom, že tyto nauky sice patřily ke dvěma různým školám, ale někteří představitelé té či oné školy se seznámili i s druhou naukou.⁸

Nejstarší židovská mystika byla ovlivněna soudobou gnosí, řeckou filozofií i různými nežidovskými náboženstvími a eklektickými směry té doby. Kořeny židovské mystiky najdeme v oblasti dnešního Izraele. Později se centrum židovského náboženství přesunulo do Babylonie, kde byla mystika obohacena o místní vlivy. Ve středověku se dostala do Evropy, kde již najdeme klasickou kabalou. Vývoj kabaly pokračuje až do současnosti.

Termínem hejchalotická literatura se označují pozoruhodné, u nás téměř neznámé texty, obsahující záznamy o mystických vizích lidí, kteří si říkali *jorděj merkava*.⁹ Tato literatura se obvykle datuje do prvních několika století obecného letopočtu, vychází však z ještě starších tradic z období druhého Chrámu. Především navazuje na vize proroka Ezechiela, který spatřil nebeský trůn-vůz, hebrejsky „merkava“. Proto se tomuto směru říká *ma'ase merkava*, dílo (nebo učinění) vozu. Jde tedy o vize Boha na trůnu (případně jen vize trůnu) a obvykle i vize nebeské bohoslužby, kterou vykonávají andělé. Hejchalotická

od 2. století př. o. l. (pro nejstarší části textu) až do roku 900 o. l. Nejstarší citace ze *Sefer Jeciry* jsou známy z 5.–6. století. Na *Sefer Jeciru* možná odkazují některé zmínky v mišně a talmudu. Podle nich se G. Scholem domnívá, že *Sefer Jecira* již byla zapsána ve 3. století o. l., ale že je ještě starší.

⁸ Např. *Babylonský talmud*, Chagiga 13a.

⁹ *Jordej merkava* (sg. *jored merkava*), dosl. „ti, kteří sestupují k merkavě“ (hebr.), je název, kterým sami sebe tyto mystici označovali. O jejich totožnosti viz dále. V textu *Ma'ase merkava* označení *jordej merkava* nenajdeme, zřejmě proto, že tento text patří do skupiny textů, v nichž mystici k Merkavě vystupují, a nikoli sestupují.

4/ Překlad

§ 544

1. Rabi Jišmael řekl: Ptal jsem se rabiho Akivy
2. na modlitbu, kterou se člověk modlí atd.
3. (a na) chválu RVZJJ JVJ,⁵⁶ Boha Izraele, který ví, kdo je.⁵⁷
4. Řekl mi: V jeho⁵⁸ srdci je svatost a čistota a modlí se modlitbu:
5. Budiž pozehnán navěky, (ty, který) přebýváš na Trůnu slávy,
6. v komnatách na (nebeských) výšinách a ve vznešeném paláci,
7. protože jsi odhalil tajemství a tajemství (všech) tajemství⁵⁹
8. a skryté věci a skryté věci skrytých věcí Mojžíšovi,
9. a Mojžíš (je prozradil) Izraelitům,
10. aby s nimi mohli činit Tóru a s nimi rozvíjet učení.

⁵⁶ Jedná se o složeninu z atributu a variace tetragramu. První slovo ׀ַַַַַּ je kombinace ׀ַ (tajemství) a ׀ַ (variace z písmen tetragramu). Přibližný význam je „JVJ tajemství“, tj. „JVJ, který je pánem tajemství“, což odpovídá tématu daného odstavce. Následuje ještě jednou variace ׀ַ, která je již obsažena v předchozím slově.

⁵⁷ V 01531, M22 a D436 je odkaz na Boha pomocí femininního zájmena הַיא „ona“, zatímco M40 a N8128 uvádí maskulinní הַיא „on“.

⁵⁸ V originále je „ve tvém“, což je však nekonzistentní s druhou částí věty ve 3. osobě. 2. osoba je i v M40 a D436. Naopak v N8128 a M22 je „v jeho srdci“. Je třeba poznamenat, že 3. osoba se často používala pro 2. osobu (podobně jako v češtině „onikání“). Nekonzistentnost možná vznikla chybou opisovačů.

⁵⁹ Podobný typ slovního spojení jako níže „král krále králů“, „tisíc tisíců tisíců“ a „myriády myriád myriád“ a jako spojení „skryté věci skrytých věcí“ na ř. 8. Tento typ spojení je pro hejchalotickou literaturu typický.

11. Rabi Akiva řekl: Když jsem vystoupil⁶⁰ a měl jsem vidění Moci,⁶¹
12. viděl jsem všechna stvoření, která jsou na nebeských cestách,
13. ty, jejichž výšky jsou nahoru a šířky dolů,
14. i ty, jejichž šířky jsou nahoru a výšky dolů.⁶²

15. Rabi Jišmael řekl: A jak na nich spočívají služební andělé?
16. Řekl mi: Jako most, který (on) pokládá nad řeku
17. a přechází po něm celý svět,
18. tak pokládá most od samotné brány až k jejímu konci
19. a služební andělé na něm obcházejí
20. a recitují hymnus před TRKLJJ JVJ,⁶³ Bohem Izraele.
21. A stojí na něm horliví v bázni (a) mocní ve strachu,⁶⁴
22. tisíc tisíců tisíců a myriády myriád myriád

⁶⁰ Myšleno „vystoupil do nebeských paláců“.

⁶¹ Hebr. גבורה. *Gevura* zde má význam Boží moc, možná ve svém aspektu *tremendum*. Může fungovat také přímo jako Boží jméno. Tam, kde je výraz *gevura* použit ve významu Boží moci, píše s malým písmenem. Scholem, G. G.: *Počátky kabaly*, Malvern, Praha 2009, 23 uvádí, že „... ona ‚velká sláva‘ nebo ‚velká síla‘, o níž je řeč v mnoha židovských apokryfních a apokalyptických textech jakožto o té nejvyšší manifestaci Boha. Ani tato ‚sláva‘ nebo ‚síla‘ však není bezprostředně identická se samotnou Boží bytostí, nýbrž z ní pouze vyzáruje“ („Síla“ zde znamená „gevura, moc“.)

⁶² Snad bytosti, jejichž vnější podoba je „na výšku“ (ve fyzickém světě např. žirafa, člověk) nebo „na šířku“ (pes, kůň). Verš je dosti nejasný, je možné uvažovat i jiný výklad.

⁶³ Stejně jako výše (pozn. 105) se jedná o složeninu z atributu a variace tetragramu. Její význam je zřejmý „JJ strážců“, což jsou služební andělé popisovaní před tímto jménem.

⁶⁴ Myšlena je bázeň a strach z Boha.

23. a vzdávají chválu před tímto Trůnem⁶⁵ JHVCJH JVJ,⁶⁶ Bohu Izraele.
24. Kolik je Neochvějných,⁶⁷ kolik je ohnivých řek,
25. kolik je řek krup, kolik je skladišť sněhu,
26. kolik je ohnivých kruhů, kolik je služebných andělů?
27. Dvanáct tisíc myriád, šest nahoru a šest dolů.
28. Dvacet čtyři myriád ohnivých kruhů,
29. dvanáct nahoru a stejně tak dolů,
30. a otáčejí se k mostům a k ohnivým řekám,
31. k řekám krup a ke skladištím sněhu,
32. ke služebným andělům.
33. Jak mnoho služebných andělů je v každé jednotlivé bráně!
34. A všechna stvoření stojí
35. ke středu všech nebeských cest.

§ 547

36. A co dělá RVZJJ JVJ, Bůh Izraele?
37. Rabi Jišmael mi řekl: Zdali může na ně pohlížet?
38. Sdělil mi modlitbu milosrdenství, kterou jsem se modlil
39. a tímto způsobem jsem se zachránil
40. k horlivosti (pro) JVJ, Boha Izraele.
41. Požehnán buď JVJ, Bože veliký, silný v moci.
42. A co dělá RVZJJ JVJ, Bůh Izraele?
43. Proto slyš, co mu⁶⁸ řekl rabi Akiva

⁶⁵ Schäfer, P. (ed.): *Übersetzung... III*, 241, se domnívá, že spojení כס זה „tento Trůn“ bylo v původním textu כס יה „Trůn JH“ podle Ex 17:16.

⁶⁶ Další složenina z atributu a variace tetragramu, pravděpodobný význam je „JH rozkazující“.

⁶⁷ Tj. andělé, podobně v Berešit Raba 49. V originále je ישרים (pevní, silní, nezdolní, vzpřímení). Podobně M22 má שרין. M40, N8128 a D436 mají גשרים (mosty).

⁶⁸ Zde a na ř. 44 najdeme „mu“ místo „mi“. Tuto nekonzistentnost vzhledem k 1. osobě na začátku textu vykazují všechny rukopisy s výjimkou N8128, který uvádí „mi“. Jedná se pravděpodobně o pozůstatek staršího způsobu vyjadřování,